

УДК 323.2

Політика Китаю щодо регулювання внутрішнього інформаційного простору

Дмитро Дубов,
кандидат політичних наук,
державний експерт відділу інформаційної безпеки
та міжнародних інформаційних відносин
Національного інституту проблем міжнародної безпеки
РНБО України

*Стаття присвячена особливостям формування політики
Китайської Народної Республіки щодо внутрішнього
інформаційного (кібер) простору. Розглядаються основні напрями
та причини такої політики.*

***Ключові слова:** Китайська Народна Республіка, інформаційний
простір, мережа Інтернет.*

*The article is devoted to the features of forming the People's
Republic of China policy concerning internal mass media (cyber)
sphere. Basic directions and reasons of such policy are examined.*

***Keywords:** the People's Republic of China, mass media sphere,
Internet network.*

В останні роки проблема політики КНР щодо функціонування мережі Інтернет у її внутрішньому інформаційному просторі та пов'язані з цим питання порушення прав громадян на свободу інформації перейшла з виміру дискусії фахівців з міжнародного права та окремих правозахисників до сфери великої міжнародної політики та стала однією з центральних тем у взаємовідносинах КНР і США, КНР і ЄС. Серед основних об'єктів критики: жорсткий контроль з боку держави за користувачами та контентом Мережі, політично вмотивоване обмеження доступу до окремих мережевих ресурсів, що належать, передусім, американським ІТ-ТНК.

Незважаючи на жорстку критику з боку країн Заходу щодо неліберальних підходів КНР в цьому питанні, багато з його досвіду поступово запозичується цими ж країнами для власної практики

регулювання доступу до мережі Інтернет. Водночас багато з китайських практик регулювання розуміється або неправильно, або із значним нашаруванням міфів (наприклад, проект „Золотий щит”), що вкрай ускладнює справжній стан регулювання інформаційного (кібер) простору в КНР.

Мета статті – дослідити особливості внутрішньо орієнтованої політики КНР в інформаційному просторі та особливості його регулювання.

Проблемам вивчення міжнародного нормативно-регулятивного досвіду в інформаційній сфері присвячено дослідження Ю. Романчука [1] і Н. Шепель [2], державного управління в інформаційному просторі – В. Степанова [3] та О. Сосніна [4].

За даними системи Internet World Stats [5], станом на кінець 2009 року кількість користувачів мережі Інтернет у КНР становить 339 мільйонів осіб (Міністерство закордонних справ КНР називає цифру у 386 мільйонів осіб [6]). Для порівняння: у всьому Європейському Союзі Інтернет-користувачів 312 мільйонів, у США – 220 мільйонів. Таким чином, КНР є країною з найбільшою кількістю Інтернет користувачів у світі. Причому до 95 % всіх користувачів під'єднано до Мережі через широкосмугові канали доступу (broadband) [7]. Водночас політика керівництва КНР щодо внутрішньої інформаційної політики (щодо свободи доступу, анонімності, відкритості ресурсів) принципово відрізняється від політики країн Заходу. Якщо ЄС та США принаймні проголошують ліберальний та неоліберальний підхід до розуміння основ функціонування мережі Інтернет та відповідних наслідків для користувачів у сфері доступу до інформації, то КНР цілком однозначно робить ставку на жорсткий контроль не лише за внутрішнім інформаційним полем, але й за ресурсами, до яких можуть отримати доступ громадяни КНР.

На думку американських оглядачів, така політика КНР у сфері контролю над ІКТ пов'язана передусім з „побоюваннями уряду, що ліберальні організації, внутрішні чи зовнішні, використовують інформаційні технології для того, щоб підірвати довіру громадян до режиму” [8, с. 116]. При цьому керівництво КНР не сумнівається, що саме розвиток ІКТ та мережі Інтернет є одним з основних джерел економічного зростання країни. Така ситуація значно ускладнює досягнення основних завдань, поставлених керівництвом КНР у сфері національної безпеки, оскільки породжує необхідність пошуку певного розумного балансу між розвитком ІТ та забезпеченням внутрішньої стабільності. Вирішення цієї проблеми обумовлює, з одного боку, стимулювання поширення мережі Інтернет, а з іншого – збільшення систем контролю за його використанням.

Можна умовно виокремити два основні напрями контролю: „низького рівня” (low-tech) і „високого рівня” (high-tech). Під „низьким рівнем” треба розуміти не технологічні, а переважно організаційні і регуляторні

(бюрократичні) методи, пов'язані з широким застосуванням цензури. На думку американського дослідника Д. Мульвенона [8], саме бюрократична регулятивна компонента є найнефективнішим інструментом „лінії захисту” у безпековій політиці КНР стосовно мережі Інтернет. Зокрема, китайським законодавством відповідальність за зміст розміщеного користувачами контенту покладають не лише на користувачів, а й на провайдера Інтернет-послуги. Це змушує самих провайдерів турбуватися про збереження у своєму сегменті мережі Інтернет китайського законодавства щодо оприлюднення бажаної чи небажаної інформації.

Цензурна політика є основною у взаємовідносинах між урядом КНР і потужними ІТ-ТНК (ІТ-корпорації, що за своїм впливом і масштабами діяльності можуть розглядатись як своєрідні ТНК - Google, Yahoo! тощо). Незважаючи на те, що безпосередньою причиною виникнення конфліктної ситуації між урядом КНР та Google стала спроба китайських хакерів на початку 2010 року зламати електронні поштові скриньки, що належать деяким китайським правозахисникам (а на думку керівництва корпорації ці хакери діяли з відома керівництва КНР), саме „цензурна проблема” призвела до відкритого конфлікту. Цей конфлікт між державою та американською ІТ-ТНК фактично вперше призвів до залучення потужностей зовнішньополітичних відомств двох країн - Держсекретар США Х. Клінтон у промові від 21 січня 2010 року (до речі, про надзвичайну важливість цієї промови „Щодо свободи в Інтернеті” свідчить те, що це єдина з усіх промов Держсекретаря з моменту вступу на свій пост, перекладена одразу сімома мовами) заявила, що США очікують від КНР „серйозного розслідування випадків, що змусили Google виступити з своєю заявою [щодо перспектив припинення роботи корпорації на китайському ринку]. Ми також сподіваємось, що розслідування та його результати будуть прозорими” [9]. В цій же промові Х. Клінтон прямо звинуватила керівництво КНР у порушенні прав людини (у сфері інформації), підкресливши, що Держдепартамент прагнучим здійснювати скоординовану політику у сфері свободи слова з основними американськими компаніями, задіяними у сфері надання мережевих послуг [9].

У відповідь на заяву Х. Клінтон прес-секретар МЗС КНР Ма Чжаосю заявила, що КНР „виступає рішуче проти спроб США критикувати політику КНР щодо розвитку мережі Інтернет”, а будь-які заяви щодо придушення свободи слова „не мають жодних підстав” [6]. Крім того, представник МЗС КНР зазначив, що регулювання функціонування мережі Інтернет на території КНР здійснюється у відповідності до міжнародного законодавства.

Слід зауважити, що сутички у взаємовідносинах між КНР та Google щодо проблеми „цензури” виникали не раз. Зокрема, свого часу компанія погодилась на цензуру результатів пошуку, однак надалі між Google і китайською владою періодично виникали розбіжності щодо того, який

контент має бути заблоковано. У червні 2009 року Пекін звинуватив Google у тому, що порнографічні ресурси не цензуруються і тимчасово закрит доступ до ресурсів Google.com та Gmail (поштова служба Google) [10].

Водночас проблеми у влади КНР виникали не лише з самою компанією Google, але й з її підрозділами. Так, починаючи з 2007 - 2008 років, КНР систематично блокує відео-контент з сайту „YouTube” (належить корпорації Google) передусім через систематичне розміщення відеороликів, які, на думку КНР, можуть мати негативний вплив на громадську думку та міжнародний імідж Китаю (останній на часі випадок блокування відеоконтенту з сайту „YouTube” був пов’язаний з розміщенням відеоролика, що фіксував побиття солдатами монахів та інших жителів Тибету [11]).

Ситуація з сайтом „YouTube” та необхідністю здійснювати цензурний контроль за аудіо- та відео-контентом у мережі Інтернет змусила у січні 2008 року Державну адміністрацію з радіо, фільмів та телебачення спільно з Міністерством промисловості та інформаційних технологій розробити нові регулятивні правила з розміщення відео-контенту на національних відео-сервісах, які певною мірою ускладнюють можливість неконтрольованого розміщення аудіо та відео матеріалів у широкодоступних мережах. Крім того, під заборону розміщення підпадає відео, що „може зашкодити єдності та суверенітету Китаю, завдати шкоди етнічній солідарності, сприяє поширенню забобонів, пропагує насилля, порнографію, азартні ігри чи тероризм, порушують права особи, завдають шкоди китайській культурі і традиціям чи завдають шкоди чинному законодавству Китаю” [12].

Американський аналітик у сфері свободи слова в мережі Інтернет Р. Маккінон, аналізуючи цей документ, доходить висновку, що регулятивна політика КНР здійснюється в трьох основних напрямках [13]: 1) регулювання всіх видів потокових відеосайтів (а деяких з них - у режимі реального часу), що можуть розміщувати контент, який би ніколи не вийшов на державному ТВ; 2) регулювання поширення відео у пірінгових (торент) мережах, що передусім стосується поширення порнографічних матеріалів; 3) регулювання сайтів, що функціонують в межах філософії Веб 2.0 („контент, що створюється користувачами”). В першу чергу йдеться про китайські YouTube-клони (www.tudou.com, www.youku.com, www.56.com, www.ouou.com).

Особливі правила для роботи з мережею Інтернет і в спеціальних Інтернет-кафе. В цілому для них діють такі ж правила, як і для барів - розміщення не ближче ніж 200 ярдів від школи, обов’язковий віковий ценз для отримання доступу для певних послуг. В цілому, для того щоб отримати можливість попрацювати із Мережею обов’язково потрібен документ, що засвідчує особу. Однак в деяких містах Китаю (наприклад, у Пекіні, де їх близько 1500) застосовуються додаткові методи ідентифікації - встановлюються камери спостереження, а будь-який користувач має бути сфотографований [14]. Однак навіть незважаючи на такі жорсткі

умови доступу до Мережі китайська влада переважно блокує іноземні соціальні мережі (на кшталт Facebook та Twitter) [15].

Крім суто регулятивно-бюрократичних методів групи „низького рівня” вживаються й інші засоби, наприклад, придушення дисидентської активності в медіа(кібер)просторі. Китайські медіа вибірково оприлюднюють інформацію про арешти деяких блогерів-дисидентів, при чому не акцентуючи уваги на тому, що причиною цього став моніторинг „Інтернет-поліції”, котра стежить за публіцистичною діяльністю в Інтернет-медіа. Це має створити відчуття страху, внаслідок чого переважна більшість користувачів Інтернету в КНР буде просто не зацікавлена в проведенні будь-яких діянь в мережі Інтернет, що може стати причиною карного переслідування [цит. за 8].

„Високий рівень” протидії поширення небажаної інформації в КНР пов’язаний передусім з використанням самих ІКТ для поліпшення як процедур контролю за внутрішнім інформаційним простором, так і забезпеченням подальшого домінування держави в інформаційній сфері. В першу чергу йдеться про системи The Golden Shield Project (Проект „Золотий щит”) та Green Dam („Зелена дамба”).

Проект „Золотий щит” багато оглядачів (причому як на теренах СНД, так і на Заході) описують винятково як систему, спрямовану на стеження за громадянами в мережі Інтернет та контроль за розміщенням там контентом. Проект „Золотий щит” розроблявся китайським урядом передусім як система інформатизації всіх сфер життя суспільства, а особливо сфери громадської безпеки. Фактично проект розпочинався з проекту кінця 1980-х років „Автоматизований офіс”, що мав на меті запровадити використання комп’ютерів на всіх рівнях китайського державного апарату (тобто йшлося про програму, аналогічну нинішнім програмам з електронного урядування). Власне кажучи, „Золотий щит” є лише одним з не менш ніж 20 „Золотих проектів”, що охоплюють фінансовий сектор, соціальну безпеку, сільське господарство, збір податків, митні послуги, водне господарство, виробничі стандарти, державний контроль тощо [16].

Однак навіть в межах проекту „Золотий щит” кіберконтроль є лише одним (до того ж не наймасштабнішим) елементом безпекової політики, задля якої проект і впроваджується. Значно більше уваги в його межах приділено проблемі впровадження особистих електронних карток (по суті йдеться про форму електронного паспорта з можливістю використання електронно-цифрового підпису, однак з потужними елементами відстеження протиправної діяльності). Першопричиною їх впровадження була не стільки проблема безпеки й адміністративного контролю, скільки нерезформованість протягом останніх 50 років системи ідентифікації громадян. Донедава значна кількість китайців використовувала „сертифікат хатньої реєстрації” (household registration certificate), тобто навіть не зовсім паспорта, який водночас давав можливість громадянину отримувати доступ до сфери зайнятості, освіти, охорони здоров’я

та інших життєво важливих послуг. Така практика була пов'язана з особливостями законодавства щодо міграційних процесів (внутрішньої мобільності) в країні. Та з початком лібералізації цього законодавства за часів керівництва країною Ден Сяопіна така адміністративна практика стала вкрай неефективною, оскільки практично унеможливила для поліції відстеження переміщення громадян в країні. Таким чином, запровадження ідентифікаційних карток (ID card) стало єдиною реальною можливістю встановити порядок у міграційній сфері. У межах проекту „Золотий щит” реалізується й масштабне встановлення на вулицях великих міст камер спостереження (що є вже традиційною практикою для країн Заходу). Так, за свідченням адміністрації міста Гуанчжоу, саме система відеоспостереження (близько 3000 камер) допомогла у 61 % з 21 тисячі випадків здійснювати арешти під час кампанії боротьби з вуличною злочинністю „Sword Lily”.

Кіберкомпонента проекту „Золотий щит” пов'язана з „громадським контролем безпеки мережі”, або кіберполіцією. Наразі важко сказати, скільки кіберкопів працює в КНР, однак для прикладу можна навести оприлюднені дані щодо розвитку такого підрозділу в одній з китайських провінцій – Гуандонг, що є найбільш заселеною провінцією Китаю. Підрозділ кіберполіції розпочав свою роботу 1994 року із штатом в 2 особи і після численних трансформацій та змін пріоритетів 2008 року цей штат становив 1000 осіб. Нагадаємо, що, за офіційними даними МЗС КНР, лише персональних блогів у країні зареєстровано понад 180 мільйонів, веб-сайтів – 3,86 мільйона [6]. Отже говорити про реальну можливість здійснювати справді жорсткий контроль за мережевим контентом не доводиться. До того ж, до завдань кіберкопів належить не лише моніторинг в Інтернеті, але й протидія випадкам комп'ютерних злочинів, таких, як віруси, шкідливе ПЗ, хакерські атаки, онлайнове шахрайство тощо. Водночас деякі оглядачі підозрюють, що система „Золотого щита” є важливим елементом цензурної системи КНР; вона відповідає за блокування сайтів за IP-адресою та ключовими словами [17].

Не менше запитань у правозахисників і до системи „Зелена дамба”. Уряд КНР та міністерство промисловості й інформаційних технологій позиціонували її як цензурне програмне забезпечення, що має вберегти китайських користувачів (передусім школярів і студентів) від „шкідливих матеріалів”, в першу чергу - порнографічних.

В основі системи – блокування картинок, тексту та веб-адрес за певними значеннями. Основні претензії правозахисників викликає саме добір ключових фраз для блокування, що свідчить не стільки про антипорнографічне спрямування програми, скільки про політичне. Так, за даними дослідження американських фахівців у сфері ІТ з Мічиганського університету [18], серед фраз, за якими відбувається блокування, є, наприклад, слово „Фалунь”.

Від початку реалізації програми передбачалось, що ця цензурна

Дмитро Дубов

система має бути встановлена на всіх комп'ютерах, які виробляються і продаються на території материкового Китаю або ввозяться на його територію. Однак, з огляду на реакцію громадськості (переважно світової), міністерство промисловості та інформаційних технологій вирішило зменшити зону дії нового програмного забезпечення: воно в обов'язковому порядку буде функціонувати лише на комп'ютерах, встановлених у школах, Інтернет-кафе, та на комп'ютерах, що використовуються в місцях публічного доступу. На червень 2009 року програма вже була встановлена на більш ніж 500 тисячах комп'ютерів [19].

Висновки

Можна констатувати, що багато в чому публічні оцінки політики КНР у внутрішньому інформаційному просторі обумовлені не стільки науково-обґрунтованим аналізом ситуації (щодо реальних можливостей держави здійснювати тотальний контроль за власним кіберпростором), скільки зростанням політичної ваги КНР на міжнародній арені та бажанням певних суб'єктів геополітики здійснювати вплив на цю країну. Критика політики КНР щодо регулювання функціонування мережі Інтернет є однією із складових тиску, що здійснюється розвинутими країнами Заходу на КНР за лінією „забезпечення прав людини” та розвитку „ліберальних цінностей і демократії”.

Не можна не зазначити, що регулятивна політика КНР щодо внутрішнього інформаційного простору справді характеризується доволі жорсткими регулятивами (щодо відповідальності за розміщений контент, контролю за персональними даними, цензурні компоненти регуляторної політики). З іншого боку, згідно з статистичними даними, все це не заважає швидкому зростанню загальної кількості користувачів мережі Інтернет в Китаї та розвитку національного інформаційного простору.

Досвід КНР з регулювання внутрішнього інформаційного (кібер) простору є важливим з огляду на спроби багатьох країн (як розвинутих, так і тих, що розвиваються) виробити власні стратегії забезпечення інформаційного суверенітету національних держав в умовах деконструкції традиційного розуміння поняття суверенітет і трансформації підходів до військових протистоянь, що все частіше набувають суто інформаційного, гуманітарно-технологічного виміру.

Перспективи подальших наукових розвідок

Вбачаються перспективними подальші наукові розвідки щодо оцінки конкретних державних програм (нормативних документів) КНР, що використовуються в регулятивному процесі щодо внутрішнього інформаційного (кібер) простору. Крім того, науково доцільним є узагальнення політики КНР стосовно проблеми міжнародного регулювання всесвітнього інформаційного простору й використання

сучасних інформаційних технологій у забезпеченні зовнішньополітичної та військової безпеки КНР.

Література:

1. **Романчук Ю. В.** Міжнародно-правові аспекти інформаційної безпеки / Ю. В. Романчук // Політологічний вісник. - 2009. - №43. - С. 337 – 345.
2. **Шепель Н. М.** Інформаційна політика Європейського Союзу / Н. М. Шепель // Гілея. - 2009. - №25. - С. 110 – 120.
3. **Степанов В. Ю.** Державне управління в інформаційному просторі / В. Ю. Степанов // Держава та регіони. - 2009. - №4. - С. 84 – 87.
4. Державна політика в галузі управління інформаційним ресурсом України: Автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02 [Електронний ресурс] / О. В. Соснін; Одес. нац. юрид. акад. - О., 2005. - 36 с.
5. Internet World Stats - Internet Usage in Asia [Electronic resource] / Internet World Stats.- Access mode: <http://www.internetworldstats.com/>
6. Foreign Ministry Spokesperson Ma Zhaoxu's Remarks on China-related Speech by US Secretary of State on „Internet Freedom” [Electronic resource] / Ma Zhaoxu, Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. - Access mode: <http://www.fmprc.gov.cn/eng/xwfw/s2510/2535/t653351.htm>
7. China becomes biggest net nation [Electronic resource] / BBC.- Access mode: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/7528396.stm>
8. Golden Shields and Panopticons: Beijing's Evolving Internet Control Policies / James Mulvenon // Georgetown Journal of International Affairs; Summer 2008; 9, 2. - pg. 115 -120
9. Remarks on Internet Freedom [Russian] [Electronic resource] / H. Clinton.- Access mode: <http://www.state.gov/documents/organization/135878.pdf>
10. Google может прекратить работу в Китае [Электронный ресурс] / Security Lab.- Режим доступа: <http://www.securitylab.ru/news/389714.php>
11. Китайские власти заблокировали YouTube [Электронный ресурс] / Lenta.ru.- Режим доступа: <http://www.lenta.ru/news/2009/03/24/youtube/>
12. SARFT, MII Co-Issue Online Video Regulation [Electronic resource] / Marbridge Consulting Limited.- Access mode: http://www.marbridgeconsulting.com/marbridgedaily/2007-12-29/article/7063/sarft_mii_co_issue_online_video_regulation
13. China's new online video regulation: reading the tea leaves [Electronic resource] / Rebecca MacKinnon.- Access mode: <http://rconversation.blogs.com/rconversation/2008/01/chinas-new-onli.html>
14. Cameras Draw Closer to Beijing's Internet Cafes [Electronic resource] / China Real Time Report.- Access mode: <http://blogs.wsj.com/>

chinarealtime/2008/10/17/cameras-draw-closer-to-beijings-internet-cafes/tab/article/

15. China's First Twitter Novel [Electronic resource] / China Real Time Report. - Access mode: <http://blogs.wsj.com/chinarealtime/2010/03/11/chinas-first-twitter-novel/>

16. China's Golden Shield Project: myths, realities and context [Electronic resource] / Dave Lyons.- Access mode: <http://www.scribd.com/doc/15919071/Dave-Lyons-Chinas-Golden-Shield-Project>

17. „How Censorship Works in China: A Brief Overview”, Race to the Bottom: Corporate Complicity in Chinese Internet Censorship [Electronic resource] / Human Rights Watch.- Access mode: <http://www.hrw.org/reports/2006/china0806/3.htm>

18. Analysis of the Green Dam Censorware System [Electronic resource] / Scott Wolchok, Randy Yao, J. Alex Halderman. - Access mode: <http://www.cse.umich.edu/~jhalderm/pub/gd/>

19. China's „Green Dam Youth Escort” software [Electronic resource] / Rebecca MacKinnon. - Access mode: <http://rconversation.blogs.com/rconversation/2009/06/chinas-green-dam-youth-escort-software.html>